

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

Rauno Alev

METAFOORID ANDRUS ANSIPI JA TOOMAS HENDRIK ILVESE
VABARIIGI AASTAPÄEVA KÕNEDES

Bakalaureusetöö

Juhendaja Katrin Kern

Tartu 2013

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Kriitiline lingvistika ja metafoori analüüs	5
1.1. Kriitiline lingvistika	5
1.2. Metafoori kriitiline lingvistiline analüüs	6
1.2.1. Metafoor	7
1.2.2. Metafoor ja müüt	8
2. Poliitiline retoorika	10
2.1. Veenmine ja retoorika	10
2.2. Autorsuse probleem	12
2.3. Eesti presidendi ja peaministri vabariigi aastapäeva kõned	13
3. Poliitikaust Eestis 2005–2013	15
3.1. Andrus Ansipi poliitikaust	16
3.2. Toomas Hendrik Ilvese poliitikaust	17
4. Metafoorid Andrus Ansipi kõnedes	19
4.1. Isikustamine	19
4.2. Teekonnametafoorid	20
4.3. Ehitise metafoorid	22
4.4. Koormametafoorid	23
4.5. Metafoorid riigikogu valimiste eel	24
4.5.1. Metafoorid 2007. aasta riigikogu valimiste eel	24
4.5.2. Metafoorid 2011. aasta riigikogu valimiste eel	25
5. Metafoorid Toomas Hendrik Ilvese kõnedes	28
5.1. Isikustamine	28
5.2. Teekonnametafoorid	29
5.3. Ehitise metafoorid	30
5.4. Koormametafoorid	31
5.5. Vaatleja metafoorid	32
5.5.1. Moraalse hinnangu metafoorid	33
5.5.2. Poliitilise hinnangu metafoorid	34
Kokkuvõte	36
Kirjandus	38
Summary	40
Lisa 1. Andrus Ansipi metafoorid allikdomeeni järgi	41
Lisa 2. Toomas Hendrik Ilvese metafoorid allikdomeeni järgi	43

Sissejuhatus

Ilmar Raag kirjutas 2012. aasta 19. veebruari Postimehes Eesti valitsuse retoorikast, mille põhitunnus on "kannatuse empaatiline mittetunnistamine"¹. Samal aastal puhkes Reformierakonna rahastamiskandaal ning valitsusjuht Andrus Ansip esines riigikogu ees kurikuulsaks saanud avaldusega n-ö seemnetesöömise kohta, mis leidis tollal ajakirjanduses elavat vastukaja. Kogu meedias hakati rääkima valitsuse üleolevast retoorikast. Nende sündmuste valguses tekkis minus huvi kirjutada poliitilisest retoorikast see bakalaureusetöö, milles analüüsin Andrus Ansipi ja Toomas Hendrik Ilvese retoorikat. Täpsemalt analüüsitakse selles bakalaureusetöös metafoore Andrus Ansipi ja Toomas Hendrik Ilvese vabariigi aastapäeva kõnedes, kust tuuakse välja allikdomeeni järgi poliitikute kõige kasutatumad metafoorid, mis kannavad endaga poliitilisi müüte, motiive ja ideoloogilisi tähendusi. Lisaks analüüsitakse Andrus Ansipi riigikogu valimiste eelse metafoorikasutuse eesmärke. Toomas Hendrik Ilvese kõnedes analüüsitakse täpsemalt, kuidas president kasutab metafoore ühiskondlikele ja poliitilistele sündmustele hinnangut andes.

Töö on jaotatud viieks sisupeatükiks. Kolm esimest peatükki moodustavad töö teoreetilise osa, milles kirjeldatakse kriitilise lingvistika aluseid, poliitilist retoorikat, metafoori mõistet ning antakse ülevaate analüüsitavate kõnede taustal toimunud ühikondlikest sündmustest. Töö empiirilise osa moodustavad neljas ja viies sisupeatükk. Neljandas peatükis kirjeldatakse kõige tüüpilisemaid metafoore Andrus Ansipi kõnedes ja metafoorikasutust enne riigikoguvalimisi. Viies sisupeatükk keskendub Toomas Hendrik Ilvese kõnede metafooridele. Analüüsitavad tekstid on võetud vastavalt Vabariigi Valitsuse ning Vabariigi Presidendi Kantselei internetileheküljelt. Metafoorianalüüsis tuginetakse suuresti Jonathan Charteris-Blacki käsitlusele teoses "Politicians and Rhetoric".

¹ Artiklit saab lugeda siit: <http://ilmarraag.blogspot.com/2012/02/kannatuse-jaavuse-seadus.html>

Tartu Ülikooli eesti keele osakonnas pole poliitikute metafoorikasutusest autori teada diplomitöid kirjutatud, kuigi poliitilisest keelekasutusest on kirjutatud. Ehk enim on meediatekstide analüüsiga tegelenud Reet Kasik. Arvatavasti on poliitiline retoorika uurimisest kõrvale jäänud oma interdistsiplinaarsuse tõttu: poliitilist retoorikat võib uurida nii politoloogilisest, keeleteaduslikust kui semiootilisest vaatevinklist. Selle bakalaureusetööga sarnasel teemal "Metafoorid eurokõnepruugis" on kirjutanud 2000. aastal magistritöö Anne Timmerman Tartu Ülikooli germaani-romaani osakonnas. Tallinna Ülikoolis, kus tegeldakse ideoloogilise keelekasutusega rohkem, on kaitstud Katrin Aava juhendamisel mõned väitekirjad ideoloogilisest keelest.

1. Kriitiline lingvistika ja metafoori analüüs

1970ndatel tekkis tekstilingvistika, mille ülesandeks oli vaadelda, kuidas laused seostuvad omavahel tekstiks. Tähtsusele keskenduva tekstianalüüsi edasivijaks sai M. A. K. Halliday oma 1994. aastal ilmunud funktsionaalse grammatikaga, mille põhimõtte kirjutab Reet Kasik lahti nii: "Keelekasutus on alati valik paljudest võimalustest ja seepärast ei saa öelda, nagu peegeldaks keelekasutus objektiivselt maailma ja tegelikkust. Poeetika vana reegel vormi ja sisu lahutamatumust seosest kehtib kogu keelekasutuse kohta. Väljendusviisi varieerimine muudab ka tähendust. Igasugune keeleline valik on seotud teksti looja vaatepunktiga" (Kasik 2008: 8–9).

1.1. Kriitiline lingvistika

Kriitilise lingvistika üheks lähtekohaks on M. A. K. Halliday idee keele kolmest metafunktsioonist: tähistus, suhtlus ja tekstiloome. Keele suhtlus- ehk interpersonaalne funktsioon tähendab, et keelekasutuses ja keelevormides võib leida infot teksti kirjutaja hoiakute kohta. Tekstid koosnevad valikutest ning valikud on seotud teksti tegija vaatepunktiga, mis on vaid üks vaatepunkt paljudest võimalikest. Tekstiuurijate üheks huviobjektiks on see, kuidas lausetasandi jaotus propositsiooniks ja modaalseks osaks on rakendatav tekstile. Jälgitakse modaalseid keelevahendeid – aega, kõneviise, eitust, retoorilisi võtteid, modaalse tähendusega leksikat –, kuid teksti modaalsuse analüüs ei piirdu ainult sellega. Ka väljendid, mis ei ole tekstiväliselt modaalsed, võivad seostamise ja kasutamise viisi kaudu anda tekstile tähendusi, mida keelevahendil väljaspool teksti konteksti ei ole. (Kasik 2008: 32–33)

Reet Kasiku järgi on igasuguste tekstide põhiolemus sotsiaalne (2008: 28), s. t. igal keelekasutajal on mingi eesmärk. Tekstid on alati esitatud mingist vaatepunktist, mis välistab objektiivsuse: igast vaatepunktist paistab kirjeldatav isemoodi. Keeleliste valikute taga on näha teksti autori sotsiokultuuriliste väärtuste ja suhtumise süsteemi ehk ideoloogiat. Kriitilised lingvistid on lisanud ka rõhuasetuse, et ideoloogia on

"täendus, mis teenib võimu" ning selle ülesandeks on luua ja üleval pidada võimu asümmeetriat. Jonathan Charteris-Black defineerib ideoloogia kui uskumuste süsteemi, mille kaudu üks sotsiaalne grupp loob tähendusi, et õigustada enese eksistentsi (2005: 21). Keele ideoloogilisus ja võimu asümmeetriad esinevad ka argipäevases suhtlemises, s. t. võim on potentsiaalselt osaline igasuguses keelekasutuses. (Kasik 2008: 16–17)

Poliitilise diskursuse analüüsi eesmärgiks on ühendada keelekasutus poliitika või poliitilise käitumisega. Esimeseks probleemiks analüüsi juures osutub poliitilise keelekasutuse identifitseerimine, mis sõltub suuresti analüüsija subjektiivsusest. Potentsiaalselt poliitilisteks identifitseerub keeletegu, mis hõlmab endas võimu. *Võim* on mõiste, millele pole politoloogid ühest definitsiooni andnud, seega võimu defineerimise probleemi selles töös ei arutata. Teiseks probleemiks on tõlgendamine. Keelevalikuid poliitilises diskursuses võib interpreteerida erinevalt: mitte ainult poliitilistena, vaid ka heuristlike, mänguliste, informatiivsetena jne. Mitmetõlgendatavust välditakse poliitilist olukorda ja protsessi diskursusega sidudes, milleks kasutatakse ühenduslülina strateegilist funktsiooni. *Strateegilise funktsiooni* mõiste tähistab (keele)nähtust, mida inimesed intuiivselt tajuvad poliitilisena, mitte näiteks mängulise, heuristliku või informatiivsena. (Chilton, Schäffner 1997: 211–212)

1.2. Metafoori kriitiline lingvistiline analüüs

Olen oma metafoorianalüüsis võtnud aluseks metafoori kriitilise lingvistilise analüüsi, mis põhineb Jonathan Charteris-Blacki käsitlusel (2005: 26). Metafoori kriitilise lingvistilise analüüsi eesmärgiks on selgitada tekstis kasutatud metafooride eesmärke ning ideoloogiat nende taga.

Metafooride analüüs koosneb kolmest etapist: esmalt metafoorid identifitseeritakse, seejärel neid tõlgendatakse. Identifitseerimiskriteeriumid on toodud kolmandas peatükis – sõnad peavad tekitama semantilise pinget, kui neid kasutatakse ootamatus kontekstis. Metafooride analüüsimisel on subjektiivsuse element vältimatu, sest on võimatu täpselt kindlaks teha emotsionaalset vastukaja, mida üks või teine metafoor võib esile kutsuda, kuid metafoorivalikute võimalikke tagamõtteid analüüsides saab luua teooriaid veenva keelekasutuse kohta ja selle suhtest võimuga. Kui analüüsida poliitilisi kõnesid, tuleb

kognitiiv-semantiliselt lähenemist siduda ka ühiskondliku kontekstiga ning tekstikontekstiga, milles metafoor esineb. (Charteris-Black 2005: 26–29)

1.2.1. Metafoor

Metafoori võib vaadelda kui keelevahendit, mis lisab tekstile esteetilist kaalu, kuid metafoori ülesandeks pole lihtsalt ornamentika lisamine retoorikasse (Gill, Whedbee 1997: 172–173). Aristotelese (2003: 47) järgi on metafoor võõra nime ülekanne. Arne Merilai kirjutab (2011: 41), et metafoor "ühendab erinevaid nähtusi sarnasuse alusel". Metafoor on üks olulisemaid retoorilisi vahendeid kõnedes, mis aitab seisukohti selgitada, võimaldab võita kuulajate poolehoidu ning kutsuda kuulajates esile tundeid. Sama metafoor võib esineda kõnes ühe korra, kuid seda võib kasutada ka korduvalt. (Kakkuri-Knuuttila 2012 : 20)

Metafoori keskmeks on kanda ühe objekti omadusi teisele objektile, mis tähendab, et metafoorides toimub tähenduste ülekanne. Liikumise põhimõtte loob metafooris potentsiaali tekitada teksti lugejas või kuulajas emotsionaalne vastuvõtt. Metafoorid mõjuvad emotsionaalsena, sest nad muudavad arusaamu maailmast ning mõjutavad tundeid maailma suhtes.

Metafoor on lingvistiline representatsioon, mis tekib kontekstist või valdkonnast, milles see tavaliselt esineb ehk allikdomeenist, ja liigutatakse konteksti, milles see lingvistiline representatsioon tavapäraselt ei arvata esinevat, ehk sihtdomeeni. Ootused, mis on kujunenud eelnevast keelekogemusest, loovad metafoorile aluse: kui lingvistiline representatsioon esineb kontekstis, kus keelekasutaja seda tavaliselt ei kasuta, tekib metafoor. (Charteris Black 2005: 13–14) Metafoor mõjutab inimeste väärtuseid, uskumusi ja hoiakuid, sest kasutab keelt, et aktiveerida inimestes mitteteadlikult emotsionaalsed assotsiatsioonid, ning paneb inimesed hindama ideid ja uskumusi hea ja halva skaalal. Metafoor mõjub nii kandes lähteobjektilt positiivseid või negatiivseid assotsiatsioone sihtobjektile. (Charteris-Black 2005: 13; van Dijk 2005: 320) Metafoorist arusaamine nõuab publikult kindlate väärtuste teadmist ja jagamist (Chilton, Schäffner 1997: 222).

Poetilises keeles eristatakse metafoori ja metonüümiat. Arne Merilai sõnadega sarnaneb metonüümia "täendusliku ühisosa rakendamisel, ainult et tähenduse ülekanne

ei toimu eri mõistete vahel, vaid ühe ja sama nähtusega seostuva piires" (2011: 44). Kui öelda päikese kohta *sinise taeva silm*, on tegu metafooriga, kuid kasutades sõna *silm* asemel sõna *latern*, saab metonüümia *sinise taeva latern*, sest *latern* viitab päikese omadusele anda valgust. Tegelikuses on piir metafoori ja metonüümia vahel teatud juhtudel hägune, sest mõlemas keelekujundis kasutatakse tähenduse nihet. Selles töös ma ei erista omavahel metonüümiat ja metafoori, vaid liigitan metafooriks kõik keelekujundid, milles on kasutatud mingil kujul tähenduse nihet.

Metafoore on enamasti vaadeldud kui lingvistilisi elemente, kuid George Lakoff ja Mark Johnson leiavad oma teoses "Metafoorid, mille järgi me elame", et metafoor ei esine mitte üksnes keeles, vaid ka mõtetes ja tegudes, ning kuidas inimesed maailma tajuvad, põhineb suuresti metafooridel (2011: 35). Metafoor esineb mittepoeetilises keeles selleks, et ühendada mittekehaline kogemus kehalisega:

AEG ON RAHA

Ära *raiska* oma aega.

Ta *hoidis* aega kokku.

Ruumisuunad üleval ja all, ees ja taga on mõõtmed, mille järgi kogemusi organiseeritakse (Lakoff, Johnson 2011: 47):

TEADVUSEL OLEK ON ÜLAL

Ärka *üles!*

Ta *tõuseb üles.*

TEADVUSETU OLEK ON ALL

Ta *vajus* koomasse.

Ta on uimastite mõju *all.*

1.2.2. Metafoor ja müüt

Ideoloogiline kommunikatsioon toetub müütidele. On levinud arusaam, et *müüt* tähendab fantastilist lugu, mis ei ole tõene, siiski poliitilise müütide puhul ei ole tegu teaduslike hüpoteesidega, mille tõepärasust saaks kontrollida (Esch 2010: 361). Poliitiline müüt on ideoloogiliselt markeeritud narratiiv, mis väidab esitavat tõe mineviku, oleviku või tuleviku poliitiliste sündmuste kohta, ning on aktsepteeritud

tõesena mingi sotsiaalse kogukonna poolt (Maratos 2006: 90; Charteris-Black 2005: 23).

Joann Esch (2010: 362–363) toob välja kolm põhilist elementi, mis eristavad poliitilise müüdi tavalisest narratiivist. Poliitiline müüt on tähenduslik, erinevalt näiteks teadusest, mis on üldine ja kirjeldav, annab poliitiline müüt nähtuste kohta maailmavaatelisi seisukohti. Teiseks on poliitiline müüt suhtluspõhine: see on tekkinud suhtlusvõrgus, milles seda (uuesti) luuakse, (uuesti) tõlgendatakse ja (uuesti) edastatakse. Kolmandaks poliitilise müüdi tunnusjooneks on poliitilise olukorra ja kogemuse käsitlemine. Poliitilised müüdid kujundavad inimeste maailmataju ning seega mõjutavad ka inimeste käitumist.

Metafoorid on tõhusad keelevahendid müüdi loome juures. Endine Suurbritannia peaminister Margaret Thatcher kirjeldas sotsialismi kasutades selleks metafoore, mis äratasid kuulajates negatiivseid tundeid. Metafoorid varieerusid: Thatcher võrdles sotsialismi ebausaldusväärse inimese, kasutatud auto, haiguse või isegi pärispatuga. Selle poliitilise müüdi loomise narratiiv sisendab, et sotsialism on halb ning võib põhjustada ühiskondliku kahju, kui keegi sotsialismi levikut ei peata. Pärast Nõukogude Liidu kokkuvarisemist 1990ndate alguses on Suurbritannias ilmunud uued poliitilised müüdid pedofiilia, terrorismi ja islamiäärmuslaste kohta. (Charteris-Black 2005: 22–24)

2. Poliitiline retoorika

Ajalugu, filosoofia, kirjandusteadus ja sotsiaalteadused vaatlevad teksti kui selle autori esitatud seisukohti mingis küsimuses. Retoorikud aga lähtuvad kõneleja positsioonist ning uurivad teksti kui kavatsust. Retoorikute jaoks on teksti koostamine alati mõjutatud publikust, kes seda loevad või kuulevad. Samuti sõltub diskursuse struktuur retoorikute järgi alati selle kavatsusest. Retooriline analüüs on analoogiline retoorilise geneesiga – need mõlemad vaatlevad sõnumit nii kuulaja või lugeja kui ka kõneleja või kirjutaja aspektist ja situatsioonist. Sõnum koosneb retoorikute jaoks ajast, kohast, motivatsioonist ja vastusest. Kontekstile rõhumine eristab retoorikat teistest analüüsimeetoditest. (BAE)

Aristoteles eristas kõned kolmeks: pidupäevakõne, kaitsekõne kohtus ning poliitiline kõne. Klassikalise retoorika keskmeks on kolm mõistet: *ethos*, *logos* ja *pathos*. Aristoteles kirjutab oma retoorikaõpikus, et poolehoidu tekitamiseks peab kõneleja esitama argumente (*logos*), äratama kuulajate tundeid (*pathos*) ning esitama end kui kõrge moraali ja väärtustega inimest (*ethos*). Edukas kõne kombineerib neid kolme veenmisviisi. (Kakkuri-Knuuttila 2012: 7, 11)

2.1. Veenmine ja retoorika

Retoorika on veenmiskunst, järelikult on retoorika ning veenmine lahutamatud, sest retoorika definitsioon sisaldab endas alati veenvuse mõistet. Kõnelejal on võimalik kuulajat veenda ainult tõhusa retoorikaga. Retooriliselt kõige edukam kõne on kõige veenvam, seda saab kindlaks teha kuulajate reaktsioonidest. Retoorilise esinemise võib lugeda läbikukkunuks, kui see ei ole veenev. (Charteris-Black 2005: 9) Retoorika on vahend, millega reageerida ja vastata publiku arusaamadele, tugevdada arusaamu või neid mõjutada (Gill, Whedbee 1997: 157).

Kõikides poliitilistes süsteemides, alates autokraatiast ja lõpetades demokraatiaga, on poliitilised juhid tuginenud lausunud sõnadele. Mida demokraatlikumaks ühiskond

muutub, seda tähtsam on poliitilistel liidritel veenda oma potentsiaalseid valijaid, et neid ja nende poliitikat võib usaldada. Demokraatlikus ühiskonnas valijad otsustavad, kellele häält anda, usaldusväarsuse, aususe ja moraalsuse põhjal samavõrd, kui nad otsustavad poliitiliste kaalutluste alusel. Publiku ees esinedes peab poliitik hoolitsema oma riietuse, välimuse ja žestide eest ning valitsema oma hääletooni. Keeleline esitatus on ühine kõikides meediavormides ning seepärast on keel oluline osa veenmiskunstist ja muljeloomisest. (Charteris-Black 2005: 1–2)

Keel on omandanud kaasaegse ühiskonna protsessides üha tähtsamat rolli. Ühiskonna võtmeküsimused on meedia tähelepanu keskpunktis, see kehtib ka poliitika kohta. Poliitikutel on enneolematu ja regulaarne ligipääs suurele publikule, mis annab poliitikule paremad võimalused kujundada avalikku arvamust ja võita poolehoidu, kuid meedial on omakorda võimalus teha poliitilisi paljastusi ning poliitikut diskrediteerida. Kalkuleeritud poliitiline keel on määrava tähtsusega poliitilises võitluses, mis on vältimatult ja üha rohkem seotud publiku meediateadliku võitmisega. (Fairclough, Wodak 1997: 259–260) Ruth Wodaki järgi (2011: 19) sõltuvad poliitikud meediakajastusest ning meedia sõltub poliitikutest, sest ajakirjandus saab poliitikutelt väärtuslikku informatsiooni ja materjali lugude kirjutamiseks.

Veenmine on interaktiivne kommunikatsiooniprotsess, mille käigus sõnumisaatja tahab mõjutada sõnumi vastuvõtja uskumusi, hoiakuid ja käitumist. Saatja roll veenmise juures on teadlik: veenmine ei toimu juhuslikult, vaid saatja eesmärkide tõttu. Kuigi vastuvõtja roll on passiivne, peab sõnum ühilduma vastuvõtja soovide, vajaduste ja kujutlusvõimega. Demokraatlikus poliitkontekstis on võimulepürgijate eesmärgiks leida endale või oma poliitilistele veendumustele järgijaid. Poliitilise retoorika kõige aktiivsem periood on enne valimisi, kui poliitikud üritavad veenavad rahvast enda poolt hääletama, ning vahetult valimiste järel, kui poliitikud soovivad veenda teisi poliitikuid toetama parlamendis uut poliitikat, et võtta vastu seadusi. (Charteris-Black 2005: 10) Inimeste teadmised ja uskumused on mõjutatud sellest, mida teised neile ütlevad. Tavaliselt on teadmise muutmiseks vaja fakte, mida toetavad tõekriteeriumid, milleks võivad olla usaldusväärne vaatlemine, korrektne tuletamine või kommunikatsioon, mis on pärit usaldusväärsest allikast. (van Dijk 2005: 290)

Jonathan Charteris-Black väidab, et on kaks veenmisviisi: seniseid uskumisi, hoiakuid ja käitumist kinnitatakse või need seatakse kahtluse alla. Mõlemal juhul hõlmab veenmine hetkel eksisteerivaid väärtusi, selle asemel et diskursusse täiesti uusi väärtusi tuua. Poliitik peab muutuste vajalikkust põhjendama selle abil, millesse inimesed juba usuvad ehk n-ö ankruga (*anchor*). Ankur on muutuste alguspunkt, sest see esindab midagi, mis on publiku poolt juba aktsepteeritud. Publiku reaktsioon on parem sõnumile, mis selgitab poliitiku strateegiat, viidates juba tuttavatele kogemustele; poliitik esitab edukalt oma seisukohti, kui ta tõestab neid kehtivate uskumuste põhjal. (Charteris-Black 2005: 10)

2.2. Autorsuse probleem

Tänapäeva poliitilised kõned on enamasti loodud mitme kirjutaja koostöös, mis kergitab küsimuse kõnede autorsuse kohta. On teada, et Toomas Hendrik Ilvest abistab kõnede kirjutamise juures nõunik Olari Koppel (Sarv 2013). Kõnekirjutajate ülesandeks on arendada müütiloovat retoorikat, mis toetab poliitiku kuvandit avalikkuse ees. Retoorika kommuunikeerub publikuga ainult siis, kui see langeb kokku poliitilise kuvandiga, mida poliitik "omab". Kuigi kõnesid võidakse kirjutada mitme variaatori ühistööna, on keelevelikud ainult sellised, mis legitimeerivad poliitikut, kes kõnet esitab. Teun A. van Dijki (2005: 299) järgi on legitimatsioon "enesekaitse eesmärgil sooritatud kõneakt, mille kohasuse tingimuseks on sageli asjaolu, et kõneleja toob häid põhjuseid ja põhjendusi või üldaktsepteeritud motiive, et õigustada oma sooritatud või parajasti käsil olevat tegevust, mida teised on juba kritiseerinud või võivad kritiseerima hakata.

Kõneleja on rohkem kui vaid ettekandja, sest temal on õigus kõnet redigeerida ning improviseerida sellega, kuidas ta kõnet ette kannab. Sõnad, mida poliitik oma kõnedes lausub, on tihti variautorite kirjutatud (Wodak 2011: 2), kuid poliitik on see, kes vastutab nende sõnade eest. Poliitilised kõned on tihti lindistatud ning üleskirjutatud ametlike allikate poolt – see tähendab, et kõnedele võidakse tulevikus viidata ja neid tsiteerida ning kõnepidaja ei saa sel juhul öeldut eitada ega võõraks tunnistada. (Charteris-Black 2005: 8)

Andrus Ansip pakkus 23. veebruaril 2006 oma vabariigi aastapäeva kõnes välja idee jõuda Euroopa viie rikkama riigi hulka. Ei ole täpselt teada, kas see visioon oli Ansipi enda välja pakutud või olid selle taga variautorid, kuid majandussurutise aastatel süüdistati Ansipit liigses optimismis. 23. veebruaril 2009 selgitas Andrus Ansip oma vabariigi aastapäeva kõnes: "Hüva, ütlen ma täna, kui teie usk sellesse, et oleme 15 aasta pärast Euroopa viie jõukama riigi seas, on siit-sealt vahepeal kannatada saanud, püstitame siis usutavama ja käegakatsutavama sihi. Eesti võiks olla see riik, kes tänu oma paindlikkusele ja samas järjekindlusele väljub kriisist tugevamana kui sinna sisenedes – nii majandusliku konkurentsivõime kui vaimu poolest". Kuna poliitik kannab vastutust oma kõnedes esitatud seisukohtade eest, võib teda vaadelda kui oma kõnede autorit.

2.3. Eesti presidendi ja peaministri vabariigi aastapäeva kõned

24. veebruaril 1993 pidas president Lennart Meri vabariigi 75. aastapäeva kontsertaktusel kõne Estonia kontserdisaalis. Selle kõnega sai alguse presidendi kõnede traditsioon vabariigi aastapäeval, mis kestab tänaseni. Kuna vabariigi aastapäeva kontsertaktusest tehakse rahvustelevisioonis otseülekanne, mida näiteks 2013. aastal vaatas EMORi andmetel 337 000 inimest, on vabariigi aastapäeva kõne presidendi jaoks terve aasta kõige olulisem etteaste, millelt rahvas ootab Eesti riigi jaoks päevakajaliste sündmuste käsitlemist ja hinnangut, kuid ka visiooni tulevikuks. Presidendi kõne ilmub päevalehtedes ja uudisteportaalides ning selle üle kerkib vabariigi aastapäevale järgnevatel päevadel ühiskondlik diskussioon.

Eesti presidendi vabariigi aastapäeva kõnega võib pidada sarnaseks Ameerika Ühendriikide presidendi iga-aastast kõnet *State of the Union Address*, milles USA president käsitleb aktuaalseid poliitilisi teemasid ning milles samuti oodatakse riigipealt poliitilist visiooni tulevaks aastaks (Shogan, Neale 2012). Erinevalt Eesti presidendi vabariigi aastapäeva kõnest peab Ameerika Ühendriikide riigipea kõne kongressi ees. Samuti esitab igal aastal oma kõnet *State Opening of Parliament* parlamendi ees Ühendkuningriigi valitsev monarh. Suurriikide näiteid jätkates kehtib sama traditsioon

ka Venemaal, kus Vene president esitab iga-aastase kõne *Послание Президента России Федеральному собранию* Riigiduuma ning Föderaalnõukogu ees.

Peaministri vabariigi aastapäeva kõnet ei kajasta meedia nii suurele auditooriumile kui presidendi oma. Vähese meediahuvi on põhjustatud ilmselt kontekst, milles peaminister oma vabariigi aastapäeva kõne esitab: Tartu linna pea vastuvõtt vabariigi aastapäeva puhul ei ole nii suure tähtsusega sündmus kui televisioonis üle kantav riiklik kontsertaktus ja sellele järgnev presidendi vastuvõtt. Ometi on vabariigi aastapäeva kõne üks pikemaid ja tähtsamaid kõnesid, mida peaminister aasta jooksul peab ning mis samuti käsitleb suurelt jaolt samu teemasid kui presidendi kõne. Ühtlasi on see peaministri jaoks võimalus valitsuse poliitiliste otsuste selgitamiseks ning tulevikuvisiooni esitamiseks. Andrus Ansipi kõnesid analüüsid tuleb silmas pidada, et peaministri erakonnal seisavad iga kahe aasta tagant ees valimised ning korralikult ette valmistatud kõnet vabariigi aastapäeval on võimalik ära kasutada tulevaid valimisi silmas pidades. Seega võib pidada peaministri kõnet sama hästi ette valmistatuks kui presidendi kõnet: iga kõne on peaministrile võimalus iseendale ja oma erakonnale valijaid juurde võita.

3. Poliitikaust Eestis 2005–2013

Kuna tekstide tähendus sõltub kontekstist, annan selles peatükis ülevaate Andrus Ansipi ja Toomas Hendrik Ilvese peetud kõnede ajal valitsenud olukorrast Eesti ja maailma poliitilises elus.

Pärast seda, kui Eesti oli saanud 2004. aastal NATO ja Euroopa Liidu liikmeks, püsis Eesti aastane majanduskasv kuni 2007. aastani ligi kümne protsendi juures. Rahvusvahelises meedias tuli kasutusele nimetus Balti tiigid, et iseloomustada kiire majandusarenguga Balti riike. 2005. aasta maikuus sõlmisid Eesti ja Vene välisministrid piirilepingu, mis siiski kehtima ei hakanud.

Edukale majandusele vaatamata olid säilinud etnilised pinged venekeelse elanikkonna ning eestlaste vahel, mis kulmineerusid 2007. aasta aprilli lõpus, kui Eestis toimusid taasiseseisvumisaja suurimad rahutused. Vene keelt kõnelevad isikud korraldasid meeleavaldusi teise maailmasõja monumendi pronkssõduri teisaldamise vastu. Meeleavaldused kasvasid üle aja mässuks ning sajad inimesed rüüstasid ja vandaalitsesid Tallinna kesklinna tänavail. Sündmust hakati hiljem nimetama pronksiööks. Pronkssõduri tõttu muutusid Eesti ja Venemaa suhtelised pingeliseks. Eesti serveritele tehti Venemaalt küberrünnakuid ning Vene riik survestas oma ärimehi transiiti Eestist ümber suunama. Eestlaste ja venelaste vahelisi pingeid kasutati ära sisepoliitikas, kui Andrus Ansip kasutas pronkssõdurit oma 2007 riigikogu valimiskampanias tollaegse koalitsioonikaaslase Edgar Savisaare vastu, võites nii omale eestlaste hääli.

2008. aastal tabas Eestit majanduslangus, mis oli tingitud ülemaailmsest rahanduskriisist. Valitsust hakati kritiseerima aeglases reageerimises muutunud majandustingimustele. 2009. aasta majanduslangus oli 14,2 protsenti ning riigieelarves tuli teha kärpeid. 2010. aasta lõpuks hakkas Eesti majandus taas kasvama, kuid tööpuudus oli tõusnud 17,3 protsendini. Sellest hoolimata õnnestus Eestil liituda 1. jaanuaril 2011 euroalaga. (Tammer 2011)

2010. aasta lõpus, mõned kuud enne valimisi tabas Edgar Savisaart nn idarahaskandaal. 2011. aastal sattus skandaali keskele valitsuserakond IRL, kui selgus, et erakonna liikmed olid vahendanud Vene ärimeestele elamislube. 2012. aastal erakondade skandaalid Eesti poliitikas jätkusid. Mais 2012 tuli reformierakondlane Silver Meikar välja ütlustega Reformierakonna varjatud rahastamise kohta. Sellele järgnes sügisel teine skandaal Reformierakonnaga, kui Rain Rosimannust ja keskkonnaminister Keit Pentus-Rosimannust seostati OÜ-st Autorollo raha välja toimetamisega. 2012. aastal tekkis meedias diskussioon Eesti osalemise kohta Kreeka abipaketis, kui Eesti osa suurus majanduskriisi sattunud euroala liikmesriigi abipaketis võis tõusta kuni 357 miljoni euroni.

3.1. Andrus Ansipi poliitikaust

Andrus Ansipi poliitiline karjäär taasiseseisvunud Eestis algas 1998. aasta 10. septembril, kui Tartu linnavolikogu valis tulevase peaministri Tartu linnapeaks. Pärast Siim Kallase siirdumist Eesti volinikuks Euroopa Komisjonis valiti Ansip 21. novembril 2004 Reformierakonna esimeheks. Sama aasta 13. septembril oli Andrus Ansip määratud Juhan Partsi valitsuse majandus- ja kommunikatsiooniministriks asendama Meelis Atoneni. 21. märtsil 2005 umbusaldas riigikogu justiitsminister Ken-Marti Vaherit, peale mida peaminister Parts teatas tagasiastumisest. Uus võimuliit moodustati Keskerakonna, Reformierakonna ja Rahvaliidu vahel ning 12. aprillil 2005 sai peaministriks Andrus Ansip.

Enne 2007. aasta riigikogu valimisi kasutas Ansip oma valimiskampanias ka pronkssõdurit, lubades monumendi teisaldada, mille tarvis võeti vastu ka tarvilikud seadused. Samuti lubas Ansip enne 2007. aasta valimisi viia Eesti 15 aastaga viie rikkama Euroopa riigi hulka. Ansip kogus Harju- ja Raplamaal 22 540 häält, mis oli tol hetkel seni suurima häälte arvuga valimistulemus. Reformierakond võitis valimised ning Ansip astus 5. aprillil 2007 taas peaministri ametisse. Koalitsioonikaaslasteks olid Reformierakonnal Isamaa ja Res Publica Liit ning Sotsiaaldemokraatlik Erakond. Pärast pronksiööd sai Reformierakonnast kindlalt populaarseim partei Eestis. Ansipi populaarsust rahva hulgas kindlustas veelgi enam ka Eesti majandusedu. Robert Närska

väljaütlemised Andrus Ansipi mineviku kohta kommunistlikus parteis ei suutnud samuti poolehoidu peaministrile kõigutada.

2009. aastal pidi valitsus siiski vigu tunnistama ning majandussurutise tõttu hakati kärpima riigieelarvet. Valitsusest lahkusid sotsid. Pärast kärbete teostamist seadis valitsus eesmärgiks Maastrichti kriteeriumite täitmise, et Eesti võiks ühineda euroalaga. Euro hakkas Eestis kehtima 2011. aasta 1. jaanuaril, kuigi aasta hiljem sai sellega Eesti üheks osaliseks Euroopa rahanduskriisis. 2011. aasta märtsi parlamendivalimistel sai parima tulemuse taas Ansipi juhitud Reformierakond ning Andrus Ansip jätkas peaministrina. (Tammer 2011: 338–350, 264–286)

Ansipi enesekindel ja kõigutamatu hoiak peaministrina on talle viimastel aastatel toonud kriitikat. Osaks Eesti folklooris on saanud Ansipi sõnavõtt 8. veebruaril riigikogus, kus ta kritiseeris 6. veebruaril Õhtulehes ilmunud artiklit Euroopa võltsimisvastase kaubanduslepingu ehk ACTA kohta: "Teate, inimene, kes midagi säärast väidab, on seemneid söönud, ja mitte neid seemneid, mida meie oma põldudele külvame. (Naer.) Tavaliselt niisugustel puhkudel, kui inimestel sellised kahtlused on, aitab selle vastu see, et pannakse aeg-ajalt foolium mütsi sisse. Mõned arvavad, et abi võib olla ka mullivannist. Ma ei tea, mis konkreetsel puhul võiks aidata, aga inimesed võiksid kusagilt abi otsida!"²

3.2. Toomas Hendrik Ilvese poliittaust

Raadio Vaba Euroopa Eesti toimetuse juhataja Toomas Hendrik Ilves alustas 1993. aastal tööd Eesti Vabariigi suursaadikuna Ameerika Ühendriikides, Kanadas ja Mehhikos. 1996. aastal kolis Ilves Eestisse ning hakkas Tiit Vähi valitsuses juhtima välisministeeriumit, kus ta töötas kuni 1998. aasta septembri lõpuni. 2001–2002 juhtis Ilves Rahvaerakond Mõõdukaid, millest hiljem sai Sotsiaaldemokraatlik Erakond.

Oma esimestel parlamendivalimistel 1999. aastal sai Ilves Järva ja Viljandi maakonnas 4521 häält, mis tagas riigikogu liikme mandaadi. Pärast valimisi töötas ta Mart Laari teises valitsuses taas välisministrina kuni koalitsiooni lagunemiseni 2002. aasta jaanuaris. 2003. aasta parlamendivalimistel sai Toomas Hendrik Ilves 1430 häält,

² Riigikogu stenogramm 8. veebruarist 2012;
<http://www.riigikogu.ee/?op=steno&stcommand=stenogramm&date=1328702400>.

millest piisas, et taas riigikokku pääseda. Eesti esimestel Euroopa parlamendi valimistel 2004. aasta juunis kogus Ilves 76 137 häält, nii palju hääli polnud keegi veel Eesti valimistel saanud. Juulis valiti Ilves Euroopa parlamendi väliskomisjoni esimeseks aseesimeheks.

2006. aastal naasis Toomas Hendrik Ilves Brüsselist, et alustada presidendi valimiskampaaniat. Tema peamiseks vastaskandidaadiks kujunes toonane president Arnold Rüütel, keda toetasid Rahvaliid ja Keskerakond. Toomas Hendrik Ilvese kandidatuuri toetasid Sotsiaaldemokraatlik Erakond, Reformierakond ning Isamaa ja Res Publica Liit. 23. septembril valisid valijamehed Toomas Hendrik Ilvese Estonia kontserdisaalis Eesti presidendiks.

Ilvese esimese ametiaja algusesse jäid kaks suurt riigivisiiti, 19.–20. oktoobril 2006 külastas Eestit Ühendkuningriigi kuninganna Elizabeth II ning sama aasta 27. novembril tegi Eestisse kiirvisiidi USA president George W. Bush, keda Ilves 27. juunil 2007 ka ise külastas. Seni olid Eesti iseseisvuspäeva üritused toimunud üksnes Tallinnas, kuid 2007. aastal korraldati presidendi vastuvõtt ja pidulik kontsertaktus Tartus. Samuti toimusid kaitseväge paraadid nüüdsest lisaks Tallinnale ka mujal linnades. Nende sammude abil lootis Ilves tuua riiki rahvale lähemale.

Esimene väiksem skandaal tabas Ilvest 2010. aasta novembri lõpus, kui Postimees avaldas Wikileaksilt saadud andmebaasi Eestiga seonduvate tekstidega, kus Ameerika Ühendriikide diplomaadid olid Ilvest kujutanud üleoleva inimesena, kes väljendas põlgust Arnold Rüütli ja Edgar Savisaare vastu. Wikileaksi andmetel pidas Ilves presidendiametit vähese võimuga töökohaks, mille eest saab madalat palka. Pole teada, kas Wikileaksi andmed olid täiesti tõepärased, kuid Ilves kandideeris presidendiks ka teiseks ametiajaks, saades valituks esmakordselt riigi ajaloos juba riigikogus. (Tammer 2011: 212–217, 366–372)

Ilvese tunnusmärgiks on saanud kikiilps ning veidi arrogantne hoiak. Presidendi abikaasat, Evelin Ilvest on kritiseeritud presidendi institutsiooni halba valgusse seadmises, mis väljendub Evelin Ilvese väidetavalt liiges figureerimises kollases meedias. 2013. aastal süüdistas ajakirjandus Toomas Hendrik Ilvest ja tema abikaasat riigi raha kulutamises eratarbeks.

4. Metafoorid Andrus Ansipi kõnedes

Andrus Ansipi tekstikorpused koosnevad kaheksast vabariigi aastapäeva kõnest, mis jäävad aastasest 2006 kuni 2013. Kõned pärinevad Eesti Vabariigi Valitsuse koduleheküljelt. Korpuses on 15 560 sõna, mille hulgast metafoore olen identifitseerinud 179. Metafooride suhe muude sõnadega on korpuses 1:87. Täpsemad andmeid metafooride liikide jagunemise kohta vt lisa 1. Kõnedes esinevate metafooride arv varieerus: 2007. aasta kõnes oli metafoore 33, 2012. aasta kõnes 12. Selle põhjal võiks püstitada hüpoteesi, et metafooride rohkus ning nende kasutusviis kõnedes sõltub poliitkontekstist, kuid selles töös toodud hüpoteesi kontrollimisele ei keskenduta. Esimesed kolm alapeatükki sellest jaotisest toovad välja kõige kasutatumad metafoorid Andrus Ansipi kõnedes allikdomeeni järgi.

4.1. Isikustamine

Isikustamine on kõnekujund, milles elutud objekti kirjeldatakse elusana või elutule objektidele viidatakse fraasidega, millega tavapärases kontekstis kirjeldatakse elusaid objekte. Isikustamise eesmärgiks on üle kanda emotsioone, mida muidu tuntakse inimeste vastu, abstraktsematele poliitilistele nähtustele. Tüüpiline on riikide ja rahvuste isikustamine. (Charteris-Black 2005: 41) Andrus Ansip kasutab isikustamist küllaltki ohtralt, tema kõnedes esineb kokku 46 isikustamist, mis moodustab metafooride koguarvust 26%, olles sellega Ansipi kasutatutest kõige sagedasem metafooriliik.

1) Lõtv eelarvepoliitika muudab riigi kiiresti *nõrgaks* ja *väetiks*. (AA 2011)

2) Mis on see, mille üle *juubilar* eriti rõõmus ja uhke võiks olla? Eelkõige *võib* Eesti *uhke olla* oma inimeste üle. Väikeste ja suurte, õppivate ja pensionipõlve nautivate, linnas ja maal ja ka Eestist ajutiselt eemal elavate, tublide tööinimeste ja julgete ettevõtjate üle. Kui me riik *saaks kõnelda*, *ütleks ta* oma juubeli eelõhtul teile kõigile – aitäh. Te olete oma riiki armastusega ehitanud ja südamega hoidnud. Ainult seetõttu on me riik nii edukas olnud. (2008)

3) Hoidkem oma riiki nagu *oma last, head kaaslast või armastatut*. (2009)

4) Kindlasti ei pea välismaal õppimine või töötamine tähendama *hüvastijätu kodumaaga*. (2013)

Toodud näiteid kirjeldab alusmetafoor RIIGID ON ISIKUD. Ansip apelleerib kuulajate tunnetele ja rahvuselusele esitades riiki kui inimest. Näites 2 isikustab Ansip Eesti riiki ja paneb selle kõnelema, tänama inimesi, et nad on riiki ehitanud ja hoidnud.

Näites 5 isikustab Ansip maailma elevantiks, osutades ühtlasi sellega ühele Toomas Hendrik Ilvese intervjuule, kus president viitas eestlaste ebakindlusele, milline mulje Eestist ja eestlastest maailmale jääb. Ta liigub edasi metafooridega EESTI ON SAAR ja MAAILM ON MERI ning kasutab neid metafoore oma kõnes läbiva teemana.

5) Ma võin teile öelda, sõbrad, mida see *maailmaelevant* meist arvab. Ta mõtleb, et Eesti on imetusväärne *stabiilsuse saar keset mäslevat maailmamerd*. – – – Eesti on täna *turvalisuse saareke tormisel merel*. – – – Kui meie väike Eesti eksisteeriks vaakumis, oleksime isoleerituna täna tõesti hästi hoitud ja suurepärase eeldustega *turvasaar* mitte üksnes Euroopa Liidu, vaid ka maailma võrdluses. Kuid me ei ela vaakumis, me elame *rahvusvaheliste suhete maailmamerel* ja viimase nelja aastaga on kogu muu maailm liikunud pigem rahutumas suunas. Maailm meie ümber ei ole muutunud sugugi turvalisemaks paigaks. (2012)

EESTI ON STABIILSUSE SAAR MAAILMAMERES metafooriga loob Ansip Eestist pildi kui stabiilsest riigist, mis asetseb teiste riikide keskel maailmas, kus Eestil ei ole võimalik toimuvat mõjutada. Ansip vihjab Euroopat tabanud panganduskriisile ning rõhutab metafoori abil, et tema juhitud valitsusel ei ole võimalust juhtida rahanduspoliitikat mujal maailmas. Lisatõlgenduse andmiseks sobib poliitiline müüt, et Eesti majandus sõltub suuresti maailmamajandusest. Seda müüti on Ansip kasutanud õigustamaks Eesti majanduskasvu takerdumist ja majanduslangust.

4.2. Teekonnametafoorid

Lakoff ja Johnson pakuvad välja alusmetafoori ARMASTUS ON TEEKOND (2011). Nad arendavad seda ideed hiljem edasi ning jõuavad metafoorini ELU ON TEEKOND. Viimaks sõnastab Lakoff teekonna metafoori nii: EESMÄRGIGA TEGEVUS ON RÄNDAMINE

MÕÖDA RADA SIHTKOHA POOLE (Lakoff 1993). Teekonnametafoorid viitavad enamasti ajas edasi liikumisele, mis ilmneb metafooriga AEG ON LIIKUV OBJEKT. Andrus Ansip kasutab teekonnametafoore 26 korral, kirjeldamaks minevikku, olevikku ja tulevikku.

1) Väarikuseni jõudmine *kulgeb* noorel riigil *üle kivide ja kändude*. (2006)

2) Head kaaskodanikud, Eesti Vabariik *on taas teelahkmel*. (2011)

3) Rohkem kui 5000 aastat tagasi *hakkasime* kõigi nende saalide ja tubade poole, kus sel aastal Eesti juubelit tähistatakse, *liikuma*. Sellel *teel siia* oleme võitnud kõik raskused. Mitte üksnes Vabadussõja. Kõik raskused. (2008)

4) Aga meil ju ei ole piisaval hulgal kõrgema lisaväärtuse loojaid. Et neid inimesi oleks tulevikus rohkem, on praegu vajalik hõivata tööga ka tagasihoidlikemate oskustega inimesed - niiviisi loomegi ressursse hariduse jaoks ja teadmispõhise majanduse arendamiseks. Teisisõnu: et *astuda järgmisele trepiastmele, peab üks jalg toetuma eelmisele*. (2012)

Teekonnametafooride üks retoorilisi eesmärke on tekitada solidaarsust kuulajaga. Poliitik saab esitada end kui juhi ja kaasteelisenä. (Charteris Black 2005: 46) Juhina esitab Ansip end näites 4, kus ta õpetab kuulajaid *trepil käima*. Kaasteelisenä esitab end Ansip näites 3, kus ta kasutab meie-vormi ning vihjab nii kultuurilisele kui poliitilisele müüdile eestlaste kannatustest, mida nad on pidanud taluma, nagu Carl Robert Jakobsoni loodud ideoloogiliselt markeeritud 700-aastase orjapõlve kontseptsioon, mis ilmselt on Ansipi metafooris üks raskustest teekonnal. Samuti on teekonnametafooriks sündmused Eesti ajaloo: sõjad, okupatsioonid, katkud, näljad, küüditamised jne. Ansip vastandab Eesti ajalugu tänapäevaga, esitades olevikku helgena, saalide ja tubadena, kus tähistatakse Eesti iseseisvumist, ning rõhutab, kasutades selleks kordust, et Eesti rahvas on *võitnud kõik raskused*. Eestlaste raskuste võitmine on läbivaks motiiviks 2008. aasta vabariigi aastapäeva kõnes, kus Ansip kasutas metafoori EESTLASED ON VÕITJARAHVAS.

5) Kõik üle- ja läbielatu laseb meil tulevikku *kaasa võtta* aga ühe väga olulise teadmise - me oleme *võitjarahvas*. – – – Võibolla on sel talvel mõningase pessimismi levikut soodustanud *madalrõhkond, mis kuidagi ei taha ära minna*. Kuid me ei tohi nina norgu lasta ega

enesehaletsusse laskuda. Otse vastupidi, me peame seda alati meeles pidama ja endale kordama – me oleme *võitjarahvas!* – – – Meist on saanud *võitjarahvas* ainult tänu sellele, et me ei ole lõõnud mugavama tänase nimel käega tulevikule. See peab olema meie juhtmõte ka järgmised 90 aastat. – – – Kas suudame kõigi nende väljakutsetega toime tulla? Mis küsimus see on! Mäletate - me oleme *võitjarahvas*. (2008)

4.3. Ehitise metafoorid

Ühe kasutatumana esineb Andrus Ansipi kõnedes RIIK ON EHITIS metafoor, mida leidub tema vabariigi aastapäeva kõnedes 13 korral. Korra esineb Ansipi kõnes ka sarnane metafoor MAAILM ON KODU.

1) Kui me viimaste aastate kogemusest midagi oleme õppinud, siis seda, et *majaseinte kivi kivi haaval laiali jagamisel - veel enne katuse valmimist* - võivad olla traagilised tagajärjed. Kõigepealt riigile, aga seeläbi vältimatult ka tema kodanikele - nagu me Kreeka ja teiste maade õppetundidest teame. Tänapäevane Eesti valitsus *püüab maja säilitada, kaitsta*. Aga kui osa *majaelanikke* tunneb end halvasti, mida siis teha? *Maja on ju tõepoolest vaja elanikele elamiseks, mitte arhitektuurikonkursil auhinna võitmiseks*. (2012)

2) *Eesti riigi võtmed* on jätkuvalt teie kätes. Homme algavad valimised ka Eestis. (2011)

3) Igähele on vabadus *kodus trampida poriste jalgadega nii voodis kui raamatul*. Aga see pole vastutustundlik. Iseäranis tänapäeval, kui *koduks on terve maailm*. (2006)

Näites 1 kujutab Ansip majaseinte lammutamist enne katuse valmimist, millega vihjab Kreekale, kus valitsus jätkas kõrgete sotsiaaltoetuste maksmist laenude arvelt, vaatamata sellele, et riik oli sattunud majanduslikult raskesse olukorda. Maja säilitamine viitab Ansipi valitsuse otsusele mitte võtta laenu, vaid riigieelarves kulusid kärpida. Teises näites rõhutab Ansip, et Eesti on demokraatlik riik, kus rahvas valib oma häältega parlamenti. Tuleb tähele panna, et Ansip kasutab näites 2 teie-vormi, mitte meie-vormi, tahtes sellega rõhutada rahvale, et *teie* käes on võim. Meie-vormi kasutaks Ansip, kui ta sooviks oleks end rahvaga samastada. Näites 3 viitab Ansip Taanis 2005. aastal avaldatud Muhamedi karikatuurile, mis põhjustas rahvusvahelisi pingeid läänemaailma ja moslemite vahel.

4.4. Koormametafoorid

Kuigi koormametafoore leidis Andrus Ansipi kõnedes vaid viis, on need kõik poliitilise tähendusega. Eesti keeles on kasutusel metafoorsed liitsõnad *maksukoormus* ja *maksukoorem*, neist teine on negatiivsema tähendusvarjundiga. Liitsõnad tulenevad metafoorist MAKSUD ON KOOREM. Kui Andrus Ansipil esinenud koormametafoore rohkem üldistada, võib luua baasmetafoori RAHALISED KOHUSTUSED ON KOOREM, millele vastab viiest koormametafoorist neli.

1) Tulumaksumäära vähendamine headel aegadel on olnud ülioluline. See hoidis riigi kulutused kontrolli all. Mida rohkem tulumaksu riik inimestelt sel ajal võtnuks, seda paksem oluks headel aegadel riigi rahakott ja seda rohkem tänaseks *üle jõu käivaid kohustusi* oleks riik vahepeal ilmselt *enda kanda võtnud*. (2009)

2) Paljud riigid on kolossaalselt kasvatanud oma *võlakoormat*, mis varem või hiljem *vajub nende riikide kodanike õlgadele ränkraske maksukoormana*. (2010)

3) Veel enam, meil on reservidesse kogutud pea 25 miljardit krooni. See kõik tähendab, et sel ajal, kui teised riigid maksavad tagasi oma *koormavaid võlgu*, saame meie keskenduda uuele kasvule. Kui Euroopa majandus läheb taas uuele tõusule, *stardime meie esimesest reast*. (2010)

4) Me ei tea täna, milleni võivad lõpuks viia kõik need tohutud abipaketid ja siiani usaldusväärsete majandustega riikide hüppeliselt kasvanud *võlakoorem*. (2011)

Näites 1 ei ole otsesesõnu *koormat* mainitud, kuid kuna Ansip sõnab, et kohustused käivad *üle jõu*, olen selle defineerinud kui koormametafoori. Ansipi valitsuse poliitika majanduskriisi ajal välistas laenu võtmise ning koormametafooride abil, loob ta näites 2 pildi koormast, mis langeks maksumaksjatele (kuulajatele), kui riik peaks laenu võtma. Samuti kujutab ta näites 4 laenu võtmist *võlakoormana*, et juhtida kuulajate tähelepanu laenu saamiselt tagasimaksmisele.

4.5. Metafoorid riigikogu valimiste eel

Andrus Ansip on alates 2005. aastast juhtinud oma erakonda valimiseni, kus Reformierakond on pea alati edukalt esinenud. Peaministrina on tal olnud iga aasta 23. veebruaril võimalus esitada oma seisukohti, et neid valimisvõitluses kasutada. Selles alapeatükis analüüsitakse poliitilisi eesmärke, mida kannavad Andrus Ansipi metafoorid riigikogu valimisi silmas pidades.

4.5.1. Metafoorid 2007. aasta riigikogu valimiste eel

2007. aasta riigikogu valimiste eel pidas Andrus Ansip kõne, milles ta tõi välja kümme punkti, mida tulevane valitsus peaks järgima. Need punktid ühildusid Reformierakonna poliitiliste seisukohtadega ning kohati vastandusid tollal opositsioonierakondade ja ka koalitsioonis olnud Keskerakonna programmile. Kümme väljatoodud punkti sildistas Andrus Ansip Eesti rahva kümneks käsuks tulevasele valitsusele (näide 1), sellega muutis ta nende kümne käsu täitmise kohustuslikuks ning välistas ühtlasi Keskerakonna või Sotsiaaldemokraatliku Erakonna valitsuse moodustajana, sest kõik käsud ei ühtinud teiste erakondade poliitiliste vaadetega. Ansip hoiatas: kui tulevane valitsus ei käitu antud kümne käsu järgi, ei saa rahva unistused teoks. Sõnaühend *kümme käsku* peaks tekitama kuulajate mõtteis seoseid Vana Testamendiga ning Andrus Ansip esitaks end sel juhul Jumalana, kes andis Moosesele käsulauad, või Moosesena, kes kuulutab Jumalalt saadud kümme käsku oma rahvale.

1) Seepärast võtan ma siinkohal vastutuse kõnelda kümnest asjast, kümnest väljakutsest, millega ka tulevane ja tulevased valitsused – sõltumata sellest, kes neid juhivad või kes sinna kuuluvad – peavad vältimatult, otsustavalt ja nutikalt tegelema. Selleks, et kindlustada Eesti edu ja teha teoks meie unistused jõukast ja õnnelikust Eestist. Kui nad seda ei tee, siis laseme Eesti edu käest. Kui nad seda ei tee, ei saa meie unistused iial teoks. Nii et minu poolest võib neid nimetada ka Eesti rahva *10 käsuks* oma valitsustele. – – – Kõigi tulevaste valitsuste jaoks jääb *käsulauaks* kompromissitult seista eesti keele kui moodsa keele positsiooni tugevdamise eest. (2007)

2) Kolmandaks, püsimine globaalses maksu- ja ettevõtluskeskkonna konkurentsivõimelis. Me *võitleme investeringute pärast kogu maailmaga*. Me ei tohi *peatuda*, rääkimata *tagasilangemisest*. Mitmes maksukeskkonna aspektis ei ole Eesti sugugi esimeste hulgas. Ja igasugused *majanduslikud*

rumalused – nagu astmeline tulumaks, maksude tõstmine või ettevõtte tulumaksu *ära solkimine* – isegi lihtsalt valimiseelsete avaldustena, kahjustavad Eesti konkurentsivõimet ning kõigi Eesti inimeste töö- ja palgaväljavaateid. (2007)

Näites 2 kasutab Ansip fraasi *ettevõtte tulumaksu ära solkimine*, ta vastandab end poliitikutele, kes nõuavad ettevõtete tulumaksu arvestamise muutmist. Peaminister rõhutab, et ettevõtte tulumaksu praegune lahendus on ainuõige ning ettevõtte tulumaksumäära muutmine oleks vale. Astmeline tulumaks ja maksude tõstmine on mainitud kui *majanduslik rumalus* – Ansipi eesmärgiks on valijaid hirmutada Keskerakonna ja Sotsiaaldemokraatliku Erakonna ideega astmelisest tulumaksust.

3) Meedia peab neljanda võimuna jätkama valvamist selle üle, et *populistlike fiiürerite* eestvõttel pisikeste tükikestena – väikeste keeldude ja käskude kaupa – meie kodanikelt märkamatu isetsustamise, isetegemise ja vastutamise vabadust *pihta ei pandaks*. *Võithus* vabaduse säilitamise ja liberalismi eest on seda raskem, et paljud tahaksid mugavusest või laiskusest teinekord mingit osa *omaenda kohustustest riigi kaela veeretada*. (2007)

Näites 3 osutab Andrus Ansip liberalismi väärtustele ning nimetab nende väärtuste ohustajaid metonüümiga *populislikud fiiürerid*. Ilmselt viitab peaminister Edgar Savisaarele, kellele Ansip end kogu 2007. aasta valimiskampaania teadlikult vastandas. Sõna *fiiürer* peaks oma ajaloolise seosega kuulajas tekitama hirmu. Ansip esitab end vabaduse ja liberalismi eest võitlejana, mis võiks väikse mõõndusega käia Lakoffi ja Johnsoni (2011: 95) välja pakutud metafoori alla VÄITLUS ON SÕDA. Vasakpoolse maailmavaatega inimesi esitab Ansip isikutena, kes tahavad enda kohustusi *riigi kaela veeretada*. Peaminister toetab oma kõnekujundiga poliitilist müüti, et erinevalt liberaalidest on vasakpoolse maailmavaate kandjad laisad ja saamatud.

4.5.2. Metafoorid 2011. aasta riigikogu valimiste eel

2011. aasta veebruaris oli Eesti majandus kriisist kosumas. Sarnaselt 2007. aastaga leidub Ansipi kõnes läbiv motiiv – metafoor EESTI ON STABIILSUSE SAAR MAAILMAMERES, mis on siin töös juba korra välja toodud (vt jaotis 4.1 näide 5). Andrus Ansip jätkab enda vastandamist vasakpoolse maailmavaatega ning hoiatab

näites 1 tagajärgede eest, mida vasakpoolne valitsus võib tekitada, kasutades metafoori *kululõks*.

1) Maailma majanduskriis peaks olema kõigile õpetanud, et tuleb teha vahet sellistel valimislubadustel, mis tõesti väärivad täitmist, ja sellistel, mille ainus eesmärk on meelitada endale valija hääl. Need viimased on *kululõksud*, mis lähevad väga kalliks maksma. (2011)

2) Võiks öelda: *Eesti ime on tabamata* seni, kuni tema enda inimesed seda ei tunneta või, veel halvem, isegi ei usu *selle ime* võimalikkusesse. Et kõik läheb niikuinii nagu läheb, et meist endist ei sõltu mitte midagi. Ühtede loidus on alati soodustanud teiste esiletõusu – eelkõige nihilistide ja populistide esiletõusu. Need on inimesed, kes justkui nalja viluks – noh, uudsuse mõttes – *keeraksid pea peale* maksusüsteemi või pensionipoliitika või kogu meie riigikorralduse, et ainult avalikku tähelepanu leida. Küsin nüüd endalt: kas Eesti rahvast on stabiilsus tõepoolest ära tüüdanud? Kas tõesti on Eesti rahvas *arukast edenemisest* väsinud ning ootab taas ekstravagantseid sotsiaalseid eksperimente? Kas tõesti *plats jälle puhtaks!*? (2011)

Esimeses kahes näites esitab Andrus Ansip vasakpoolseid poliitikuid populistidena, nagu ka 2007. aasta kõnes. Näites 2 viitab Ansip oma metafooriga Eduard Vilde näidendile "Tabamata ime". Ansip rõhutab, et Eesti *imesse* tasub uskuda, kuid *imet* ohustavad vasakpoolsed – peaminister nimetab neid nihilistideks ja populistideks –, kes muudaksid riigikorraldust ilma ühegi aruka põhjusega. Toonast poliitilist olukorda nimetab Andrus Ansip teekonnametafoori kasutades *arukaks edenemiseks*.

"Plats puhtaks!" oli Isamaaliidu valimisloosung taasiseseisvunud Eesti esimestel parlamendivalmistel – Ansip loob selle metafooriga võrdluse 90ndate alguse segase ja vaese ajaga, mis võib naasta, kui võimule pääsevad vasakpoolse maailmavaate esindajad. Ansip rõhub oma kõnes stabiilsusele, mida käsitleb positiivse omandusena, ja stabiilsus on esitatud ka kõnet läbiva metafoorina EESTI ON STABIILSUSE SAAR MAAILMAMERES.

3) Teie peaministrina pean ma oma kohuseks esineda teile *tormihoiatusega*. *Nagu ilmaennustustega ikka, võib ka minu hoiatus valeks osutuda*, ja annaks taevas! Tean sealjuures, et ajaloos ei ole hoiatusi eriti tõsiselt võetud ka siis, kui hoiatajad olid tõele vägagi lähedal. Nagu Winston Churchill Hitleri taasrelvastumise suhtes, mis viis lõppeks Teise Maailmasõjani ja muuhulgas Eesti iseseisvuse kaotuseni. (2011)

Näites 3 ei tähista *tormihoiatust* Eesti poliitkonteksti, vaid maailmamajanduse ja - poliitika ettearvamatust. Metafoori järel tõmbab Ansip paralleeli maailma ajaloost, kui võrdleb end Winston Churchilliga, kes hoiatas maailma Hitleri Saksamaa taasrelvastumise eest. Kuigi metafoor otsest seost Eesti poliitikaga ei oma, esitab Ansip iseennast Winston Churchilli suguse ettenägijana ning viitab Churchilli ettekuulutuse eiramise tagajärjele – Eesti iseseisvuse kaotamisele. Ansip kasutab oma *tormihoiatust*, et end esitada ettenägeliku liidrina, kelle poolt tulevatel valimistel tasub hääletada.

5. Metafoorid Toomas Hendrik Ilvese kõnedes

Toomas Hendrik Ilvese kõnedest tõin välja kokku 120 metafoori. Presidendi keelekorpus koosnes kuuest vabariigi aastapäeva kõnest, mis pärinesid aastatest 2007 kuni 2013. Korpuses on 16 305 sõna, mis tähendab, et metafooride suhe muude sõnadega on 1:136. Kuigi Ilvese korpus oli sõnade arvult suurem kui Andrus Ansipil, leidis Andrus Ansipi kõnedes 59 metafoori rohkem. Võrreldes Ansipiga oli Ilvese metafooride hulga amplituud kõnede vahel väiksem. Presidendi metafooride arv kõnedes püsis 13 ja 26 vahel.

5.1. Isikustamine

Nagu Andrus Ansipil, on ka Toomas Hendrik Ilvese kõige sagedasemaks metafooriks isikustamine (vt lisa 2). Ilves kasutab isikustamist 24 korral, mis moodustab kõikidest tema metafooridest 20%. Järgnevas näites Toomas Hendrik Ilves ei isikusta Eestit, vaid Venemaad. Kuigi Ilves Venemaad ei nimeta, peab ta Venemaad *ühe riigi* all silmas. Näide pärineb 2007. aastast, kui Eesti ja Venemaa suhted olid pingelised Tallinnas Tõnismäel asunud teise maailmasõja monumendi pronksõduri tõttu. Näites 2 esitab president Venemaad kui isikut, kes on hukanud ja küüditanud kokku kümneid tuhandeid eestlasi, kuid ei võta selle eest vastutust, vaid selle asemel mõnitab eestlasi. Abstraktset nähtust nagu riik on retooriliselt tõhusam edasi anda isikuna, kellele on lihtsam vastanduda kui mitmetele Venemaa ametnikele, kes näites 2 Ilvese viidatud seisukohti tegelikkuses olid välja öelnud.

1) Seetõttu on eriti tülgestav kogeda seda *moraalset tühjust, mis lubab ühel riigil pidada* Nõukogude Liidu võitu kuritegeliku natsi-Saksamaa üle *oma võiduks*, kuid samas *vabastada end vastutusest* tuhandete ja tuhandete eestlaste hukkamiste ning kümnete ja kümnete tuhandete eestlaste küüditamise ees. Vastupidi. See riik isegi *õigustab* ja *kaitseb* neid, kes mõrvasid ja küüditasid. Ja *mõnitab* eestlasi, *nimetades meid fašistideks*. (2007)

2) Hää sõber, kui riik on 90-aastane, siis on ta *noor riik*. Aga siiski juba *küps täiskasvanu*, mitte enam *teismeline*. (2008)

Ilvese näide 2 langeb kokku Andrus Ansipi isikustamisega (vt ptk 4.1 näide 3), kus Eesti riiki esitatakse kui inimest. Nii Ansipi kui Ilvese eesmärk on olnud rõhutada rahvuslust, mis on vabariigi aastapäeva konteksti silmas pidades loomulik, ning sellest tulenevalt on Ansipi ja Ilvese RIIGID ON ISIKUD metafoorid ideoloogiliselt kui ka konstruktsioonilt suures osas sarnased. Siiski on Toomas Hendrik Ilvese erijooneks võrreldes Andrus Ansipi isikustamisega riigi ja ühiskonna võrdlemine kehaga, mida esineb kahel juhul.

3) Me peame pingutama, et tööpuuduse majanduslikud ja eriti sotsiaalsed tagajärjed ei jäta ühiskonna *kudedesse paranematuid haavu*. (2010)

4) Me oleme teineteisega läbi põimunud perekonniti, sugukonniti, rahvana. Me kõik koos *moodustame Eesti närvisüsteemi*. (2011)

Nagu RIIK ON ISIK, on ka ÜHISKOND ON ISIK metafoor tavakõnes levinud (Lakoff, Johnson 2011: 49). Näites 3 annab Toomas Hendrik Ilves ühiskonnale ja riigile füüsilise keha, kasutades koe-metafoori, millega president rõhutab tööpuuduse kahjulikkust ühiskonnale. Näites 4 esitab Ilves riiki kehana, mille närvisüsteemiks on eesti rahvas.

5.2. Teekonnametafoorid

Kui Andrus Ansip kasutas positiivse või neutraalse tähendusega teekonnametafoore, siis Toomas Hendrik Ilvese teekonnametafoorid on ka negatiivsete assotsiatsioonidega, ta viitab populismi *teele* (näited 1 ja 3). Siiski kasutavad mõlemad poliitikud teekonnametafoore ajas liikumise kohta. Presidendi kõnedes esineb teekonnametafoore veidi harvem kui Andrus Ansipil. Ilvese vabariigi aastapäeva kõnedes kasutatud metafooridest moodustavad teekonnametafoorid 11% ning Ansipi metafooridest 15%.

1) Ta tunnustaks rahvast, kes *ei libastunud populismi teele*, kes ei löönud kartma, *ei pööranud kõrvale ega tagasi*. (2011)

2) Me teame, et just usalduse nappus demokraatlike institutsioonide vastu tõi 1930. aastate Eestis kaasa populismi tõusu. Tulemuseks oli demokraatia tasalülitamine ja koos sellega kõik need otsused, mis *sillutasid teed* iseseisvuse kaotamisele ja 50 aastat väldanud okupatsioonile, taandarengule ja lahuselule lääne väärtustest. (2009)

3) Pingutus euro nimel *annab meile vajalikku rühti* seista vastu kiusatusele *end lõdvaks lasta* ja *minna* populistlike *valelahenduste teed*. (2010)

4) Ühtlasi tähendab see, et *Eesti ei saa liikuda edasi, heites kartlikke pilke üle õla* ja kujundades oma poliitilisi otsuseid mineviku ebaõiglusest lähtudes. Me peame end mõtteliselt *lahti rebima* sellest mõjusfäärist, kuhu kaks kuritegelikku režiimi meid vastu meie tahtmist 1939. aastal määrasid. – – – Lapsik küsimus – *mida küll Euroopa meist mõtleb* seoses ühe pronkskujuga? –, tuleb asendada palju tähtsama küsimusega: *mida Eesti Euroopas teeb?* Leidkem pigem sellele vastus. (2007)

Näites 3 esitab Toomas Hendrik Ilves end sama vaate propageerijana kui peaminister Andrus Ansip, avaldades poolehoidu valitsuse püüdlustele täita Maastrichti kriteeriumeid, et Eesti saaks liituda Euroopa ühisrahasüsteemiga. *Populistlike valelahenduste tee* märgib ettepanekuid võtta laenu, et majandust elavdada ja parandada sotsiaalhoolekannet, mis oleks olnud Maastrichti kriteeriumite täitmisel takistuseks.

Näide 4 pärineb 2007. aastast, kui pronkssõduri ümber toimuvad sündmused olid jõudmas haripunkti. Ilves rõhutab, et Eesti peab oma välis- ja sisepoliitikas käituma kui suveräänne riik ning mitte arvestama minevikku oma otsuste tegemisel. Veidi hiljem kasutab Ilves kõnes metonüümi *üks pronkskuju*, vähendades sellega pronkssõduri probleemi tähtsust, kuid vihjab ühtlasi, et pronkssõduri võiks teisaldada, sest Eesti on suveräänne riik, mis ei peaks hoolima otsuste tegemisel teiste riikide suhtumisest.

5.3. Ehitise metafoorid

Toomas Hendrik Ilves kasutab ehitise metafoore kokku kümnel korral. Nagu Andrus Ansip, kasutab ka Ilves metafoori RIIK ON EHITIS, kuid samuti metafoori ÜHISKOND ON EHITIS.

1) Täna Eesti ajaloole tagasi vaadates näeme, et just sellesamas Tartu linnas *rajati meie riikluse alusmüür*. (2007)

2) See *saeb* pikkamööda läbi õigusriigi *kandvad talad*. (2007)

3) *Teeme* meie sajandaks aastapäevaks *Eesti korda*. Prantslased ehtasid oma vabariigi sajandaks juubeliks Eiffeli torni. *Teeme* meie oma sajandi juubeliks metafoorilise *torni, mis särab ja paistab kaugele* oma innovaativsuse ja leidlikkusega, oma tarkuse ja ka oma tooniga, sõbraliku, kaalutletud ja toimivaga. (2013)

RIIGID ON EHITISED metafooriks võib pidada ka Ilvese 2013. aasta kõnes esitatud üleskutset teha Eesti "korda" (vt näide 3), milles Eestit võib pidada remonti vajavaks hooneks. Samas esitab Ilves üleskutse ehitada metafooriline torn, mis säraks ja paistaks kaugele. Tõlgendada, millele täpsemalt president meie-vormi kasutades rahvast üles kutsub, on raske. Pigem tahab Ilves luua rahvale Eesti riigi kohta positiivse kuvandi tulevikuks ja anda rahvale lootust eelseisvale paremale ajale. Teine võimalus on, et Ilves kutsub inimesi üles looma ettevõtet või brändi, mis tooks Eestile maailmas tuntuust. Samas räägiks president Ilves sel juhul enesele vastu, sest 2008. aastal sõnas ta kuldkala metafoori kasutades vastupidist: n-ö Eesti Nokiat ei ole mõtet otsida:

4) Me võime endalt veeretada vastutuse ja minna *mere äärde kuldkalakest püüdma, kes meie soovid täidaks*. Aga sel juhul seisame seal kümne aasta pärast *tühja käe ja kõhuga*. Ei, *kuldkalakest ei tasu püüda*. Isegi kui arvatakse, et *ta nimi on soome keeles Nokia*. Kuldkalad on muinasjutus, samas kui tegelik *elumeri on kalu täis*. Suuremaid ja väiksemaid, kuid reaalseid ja püütavaid. *Püüdke* siis neid. (2008)

5.4. Koormametafoorid

Kui Andrus Ansipi koormametafoorid olid seotud rahaliste kohustustega, siis Toomas Hendrik Ilvese koormametafooride tähendused on mitmekülgsemad. Presidendi vabariigi aastapäeva kõnedes esines, nagu Andrus Ansipilgi, kokku viis koormametafoori. Sarnasus Ansipiga ilmneb selles, et ka Ilves kasutab ühel juhul koormametafoore rahanduslik-majanduslikus kontekstis (näide 2). 2009. aastal, mis oli

Eestile majanduslikult kõige raskem aasta majanduskriisi ajal, kasutas Ilves vabariigi aastapäeva kõnes koormametafoore kolm korda.

- 1) Täna kolmekümnesel on küll kanda *suurem vastutuse koorem*, kuid teda aitab suurem ja põhjendatud eneseusk. (2008)
- 2) Otsus selle kohta, kas saame euro või mitte, tuleb mõne kuu pärast. Igaüks on siin osalenud, andnud oma panuse väiksema palga ja kasinamate hüvede kujul. Ma tunnustan südamest kõiki kodanikke ja kaasmaalasi, et *olete seda koormat stoiliselt kandnud*, mõistes, et tänased loobumised tasuvad end tulevikus. (2010)
- 3) Kui vastutab kodanik ja vastutab avalik võim, vastutavad seltsid ja ühingud, peavad solidaarselt seda *ühist koormat* kandma ka ettevõtted ja ettevõtjad. (2009)
- 4) Kriis, kus palutakse rahva mõistvat suhtumist, eeldab, et kõik *kannavad oma koormat*. See on mõiste “solidaarsus” üks tähendus. (2009)
- 5) Solidaarsus toimib kõige kirkamal ja ehedamal moel, kui ebamugavust ja tõrjutust hakkavad tundma need, kes *keelduvad* koos teistega *kandmast me ühist koormat*. (2009)

Metafoor näidetes 1 ja 3 on VASTUTUS ON KOOREM ning näidetes 4 ja 5 SOLIDAARSUS ON KOOREM. Kokku võtta võiks need kaks metafoori nii: VAIMNE PROTSESS ON KOOREM. Mõneti üllatav on, et Ilves võrdleb positiivse tähendusega väärtust *solidaarsus* sõnaga *koorem*, mille tähendus on tekstikonteksti arvestades negatiivne. Ilves rõhutab, et kõik kuulajad peavad olema kaaskodanikega solidaarsed, kuigi olla solidaarne on raske. Erinevus Ilvese ja Ansipi koormametafooride vahel viitab nende ametiülesannete erinevusele: Ansip kui peaminister on vastutav riigi majandusliku käekäigu eest, samas kui president Ilvese rolliks on pakkuda rahvale vaimset eeskujut, olla n-ö rahva isa rollis.

5.5. Vaatleja metafoorid

Presidendi vabariigi aastapäeva kõnedelt oodatakse hinnangut poliitilistele sündmustele ning ühiskondlikele ilmingutele. Suhteliselt väikse poliitilise võimuga Eesti presidendi

üks rollidest on olla sõltumatu vaatleja, kes osutab sellele, mis on ühiskonnas hästi või halvasti. Pärast president Lennart Meri kuulsat Eesti Nokia otsimise algatust oodatakse presidendilt ka visiooni tulevikuks. Selles alapeatükis keskendutakse metafooridele, mille abil on Toomas Hendrik Ilves väljendanud moraalset hinnangut ühiskonnas toimunud. Kõnedes esineb sarnases tekstikontekstis metafoore veel, siia on toodud mõned näited neist. Metafoor on suhtumise väljendamiseks hea keelevahend, sest metafoori üks omadusi on emotsioonide edasi kandmine.

5.5.1. Moraalse hinnangu metafoorid

Alltoodud kolm näidet illustreerivad, kuidas president käitub vabariigi aastapäeva kõnedes rahva n-õ moraalse kasvatajana. Toomas Hendrik Ilves jagab kodanikele õpetussõnu, kasutades selleks metafoorilist keelt.

1) Kui Eestil on *vaenlasi*, siis me leiame neid meis endis: ükskõiksus, kalkus ligimise suhtes, upsakus, tõusiklikkus, kaaskodanikega mittearvestamine. Meie *vaenlane on valetamine, korruptsioon ja ringkäendus*. Eesti hea käekäigu *vaenlane on vihkamine, teiste asjatu mahategemine, kadedus ja enesekeskus*. (2007)

2) Väga valusalt *lõikab surmavikat elusid* meie keskel liikluses. Sageli on tegemist otseses mõttes mõrvaga. Nii *mõrvatakse* võõtrada ületavaid lapsi ja viisakalt liiklevaid peresid. Mõrvariteks on hooletud, isekad autojuhid. Lõpetagem tänasest see rumal passiivsuse illusioon. See absurdne *surma kuulutav sõnaühend* “kaldus vastassuunavööndisse”. Sõiduk ei kaldu kuhugi. Alati on rooli taga keegi, kes oma *alaväärsuskompleksi kütkes vaeveldes* kihutab pimedasse kurvi eessõitjast mööda. Ja *mängib enda, aga ka teiste ja korralike inimeste eludega Vene ruletti*. (2008)

3) Kust siis raha juurde võtta? *Kui kodus on jahe, ei tõmba ju kaaslaselt tekki ära, et endal oleks soojem*. (2012)

Näites 1 loetleb Toomas Hendrik Ilves negatiivseid omadusi neid *vaenlaseks* isikustades. President rõhutab, et ebaeetiline käitumine takistab Eesti riigi arengut. Ilmselt on üheks ajendiks, miks president mainib vaenlastena vihkamist, asjatut mahategemist ja kadedust, anonüümsed internetikommentaariumid, kust võib leida mainitud omadusi kandvaid kommentaare.

Näites 2 isikustab Ilves surma, kui kujutab seda vikatimehena. Ta kasutab hooletute autojuhtide kirjeldamiseks metonüümi *mõrvarid*, andes sellega karmi hinnangu. Lisaks nimetab ta hoolimatuid autojuhte *alaväärsuskompleksi kütkes vaevlejaiks*. President toob metafoorse võrdluse Vene ruletiga, rõhutades sellega hooletu liiklemise ohtlikkust. Näites 3 soovib president oma tekimetafooriga rõhuda rahva solidaarsusele riigi raha jagamisel.

5.5.2. Poliitilise hinnangu metafoorid

Siinses jaotises vaadeldakse näidete abil, kuidas president kasutab oma vabariigi aastapäeva kõnedes metafoore, et anda hinnangut Eesti poliitikas toimuvale.

1) Populism ja võimuiha, aga mitte demokraatia, on *juba sünnitanud* pseudovalikuid, mida *kaetakse* rahvaküsitluste *viigilehega*. (2009)

2) Praeguse majanduskriisi üks õppetunde on selge: valimispopulismil ja poliitilisel *mängukirel on hind, mille maksab kinni Eesti rahvas*, meie omaenda ühine riik. (2010)

3) *Üks häirekell Eestis, mille kõla kuuleme imelikult vaiksena*, on arusaam eetikast. – – Varastatud kirjavahetus võõras kabinetis, parlamendiliikme kahtlane äri, katse seadusevastaselt rahastada erakonda – on see kõik lubatud, kui kohtuotsust ei ole? Ja kas sa ütled oma lapsele, et kõik on elus lubatud, kui kohtust puhtalt välja tuled? (2012)

4) Teiseks, haldusreformist *on juba ammu saanud refrään kurvas laulus*. (2010)

Näites 1 viitab Toomas Hendrik Ilves Tallinna linnavalitsuse tellitud rahvaküsitlusele, milles küsiti linnaelanike arvamust Tallinna haldusreformi kohta. Ilves tahab viigilehe-metafooriga näidata, et pealiskaudne, väheste vastajatega rahvaküsitlus ei ole legitiimse demokraatia vorm. Ühtlasi märgib president, et selline käitumine keskerakondliku Tallinna linnavalitsuse poolt on populistlik.

Alates 2009. aastast ehk majanduskriisi algusest võib märgata Toomas Hendrik Ilvese kõnedes populismi diskursuse algust. Sarnaselt Ansipiga hoiatab Ilves inimesi populismi eest. Näites 2 kasutab Ilves metafoori POLIITIKA ON (HASART)MÄNG, viidates sellega taas populismile. Häirekella metafooriga näites 3 märgib president nende poliitikute puudulikku eetikat, kes ei võta süüd enne omaks, kui neid pole kohtus süüdi

mõistetud. President kasutab oma metafooris meie-vormi, mis tähendab, et erinevalt Andrus Ansipist Toomas Hendrik Ilves ei vastandada end otseselt mitte kellelegi. Metafoorile järgnevais lauseis ta viitab keskerakondlase Priit Toobali valduses olnud sotsiaaldemokraatide konfidentsiaalsele kirjavahetusele, riigikogu liikme Indrek Raudse kauplemisele Eesti Vabariigi elamislubadega ning Edgar Savisaare nn idarahaskandaalile.

Üldiselt president Ilves ise poliitiliste otsuste arutellu oma arvamusega ei sekku, kuid näites 4 soovitab ta valitsusel hakata valitsusel tegelema haldusreformiga. Oma seisukoha haldusreformi suhtes on Ilves vormistanud leidlikult, ta kasutab selleks kurva laulu refrääni metafoori, mis viitab aastaid kestnud haldusreformiarutelu sisutule kordamisele, mis seni mingit tulemust pole andnud.

Kokkuvõte

Selles bakalaureusetöös analüüsiti peaminister Andrus Ansipi ja president Toomas Hendrik Ilvese metafoorikastust vabariigi aastapäeva kõnedes ning toodi välja poliitilisi motiive metafooride taga. Analüüsi käigus selgus, et mõlema poliitiku metafoorikasutus oli suhteliselt sarnane. Andrus Ansip kasutas metafoore sagedamini kui Toomas Hendrik Ilves. Kõige rohkem leidis mõlema poliitiku metafooride hulgas isikustamist. Nii Ansip kui Ilves isikustasid enamasti riike ja ühiskonda, mõlemad poliitikud õhutasid kuulajate rahvustundeid isikustades Eestit.

Kasutuste arvult järgmised olid teekonnametafoorid, mille põhiliseks eesmärgiks on kujutada ajas liikumist. Nagu isikustamistegi puhul, kandsid ka teekonnametafoorid tihti rahvuslikku ideoloogiat: teekonnametafoorides kujutati eestlasi oma teel takistusi ületanud võiduka rahvana. Andrus Ansipi ja Toomas Hendrik Ilvese kasutuselt kolmandaks allikdomeeniks oli ehitis, millega võrreldi abstraktseid nähtuseid nagu riik ja ühiskond. Ehitise metafoorid ei omanud tihti poliitideoloogilisi tähendusi, kuid Andrus Ansip kasutas ehitise metafoore muu hulgas ka Kreeka laenamispoliitika kritiseerimiseks.

Viimase töös analüüsitud metafooride grupi moodustasid koormametafoorid, mille valisin ülejäänud vähemkasutatud allikdomeenide hulgast, et tuua välja erinevusi muidu sarnase Andrus Ansipi ja Toomas Hendrik Ilvese metafoorikasutuse vahel. Ansipi koormametafoorid viitavad rohkem rahalistele kohustustele, mis on ilmselt põhjustatud tema vastutusest riigi majandusliku käekäigu eest. Ilvese koormametafoorid viitavad vaimsetele väärtustele nagu solidaarsus ja vastutus, kuna tema mitteametlikuks ülesandeks presidendina on anda rahvale vaimset eeskujut.

Andrus Ansipi metafooride analüüsil keskenduti riigikogu valimiste eel peetud kõnedes kasutatud metafooridele, et analüüsida, kuidas Ansip metafoore valimisvõitluses kasutas. Andrus Ansip kasutas metafoore, et hirmutada valijaid vasakpoolsete poliitikute eest, kellele peaminister ennast vastandas. Ansip viitas

vasakpoolsetele kui populistidele ning peaministri metafoorid toetasid muu hulgas poliitilist müüti vasakpoolsete laiskusest ja saamatusest. Iseennast esitas Andrus Ansip kui rahvale kümmet käsku esitav Jumal või Mooses. Samuti võrdles Ansip ennast tormihoiatuse metafoori kaasabil Winston Churchilliga, kelle prohvetlikke hoiatusi Saksamaa taasrelvastumise kohta teise maailmasõja eel ei kuulatud. Nende võtetega legitimeeris peaminister end valijate ees.

Toomas Hendrik Ilvese metafoore analüüsid keskenduti täpsemalt sellele, kuidas president väljendas metafooride kaudu oma suhtumist ühiskondlike ja poliitiliste nähtuste vastu. Sarnaselt Ansipiga kritiseeris Ilves populismi, kuid erinevalt Ansipist ei vastandanud Toomas Hendrik Ilves end kellelegi, vaid jättis isennast oma metafoorikasutuses pigem vaatleja rolli.

Kirjandus

Aristoteles 2003. Luulekunstist. (Poeetika). Tallinn: Keel ja Kirjandus.

BAE = Britannica Academic Edition. Rhetoric;

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/501179/rhetoric>. Vaadatud 21.11.2012.

Charteris-Black, Jonathan 2005. Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Chilton, Paul, Christina Schäffner 1997. Discourse and Politics. – Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Vol. 2. Ed. by Teun A. van Dijk. London: Sage, 206–230.

Esch, Joann 2010. Legitimizing the “War on Terror”: Political Myth in Official-Level Rhetoric. – Political Psychology Vol. 31, No. 3. Oxford: Wiley Periodicals Inc., 357–391.

Fairclough, Norman, Ruth Wodak 1997. Critical Discourse Analysis. – Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Vol. 2. Ed. by Teun A. van Dijk. London: Sage, 258–284.

Gill, Ann M., Karen Whedbee 1997. Rhetoric. – Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Vol. 1. Ed. by Teun A. van Dijk. London: Sage, 157–184.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa 2012. Puhetaito ja puheiden lajit Aristoteleella. – Genreanalüüs – tekstilajitutumuseks kasutamise. Toim. Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä, Mikko Lounela. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus, 6–29.

Kasik, Reet 2008. Meediateksti analüüs: selle eesmärgid ja meetoodika. – Tekstid ja taustad V. Toim. Reet Kasik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 10–41.

Lakoff, George 1993. The Contemporary Theory of Metaphor. – Metaphor and Thought. Ed. by A. Ortony. Cambridge: Cambridge University Press, 202–251.

- Lakoff, George, Mark Johnson 2011.** Metafoorid, mille järgi me elame. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Maratos, Jason 2006.** The Power of Myth as Metaphor. – Group Analysis; <http://gaq.sagepub.com/content/39/1/87>.
- Merilai, Arne 2011.** Luule poetika. – Poetika. Gümnaasiumiõpik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Sarv, Mari 2013.** Presidendi kõne on pingeline looming. – Eesti Päevaleht; <http://www.epl.ee/news/lp/taismahus-presidendi-kone-on-pingeline-looming.d?id=65723222>.
- Shogan, Colleen J., Thomas H. Neale 2012.** The President's State of the Union Address: Tradition, Function, and Policy Implications. Congressional Research Service; <http://www.fas.org/sgp/crs/misc/R40132.pdf>.
- Tammer, Enno (koost.) 2012.** 20 aastat uut Eestit. 1. osa. Valimised, valitsused peaministrid, presidendid. Murrangulised aastad 1991, 1992. Tallinn: Tammerraamat.
- van Dijk, Teun A. 2005.** Ideoloogia. Multidistsiplinaarne käsitus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Wodak, Ruth 2011.** The Discourse of Politics in Action. Politics as Usual. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Summary

In this thesis were analysed the metaphors from Estonian Independence Day speeches of Estonian Prime Minister Andrus Ansip and President Toomas Hendrik Ilves. The aim of this thesis was to define the most common source domains of metaphors, and to analyse metaphors from political and ideological aspect. More precisely were analysed objectives of Prime Minister's metaphors before general elections as well as President's metaphors of political and moral judgement.

Easily the most common figure in both politicians' oratory was personification. Ansip and Ilves used personification to describe abstract entities such as state and society. Journey was the second most common source domain of metaphors in both politicians' speeches. Journey metaphors referred to movement in time. For both politicians, the third most common figure were the building metaphors which mostly referred to economy, society or state. Burden was the fourth analysed source domain in which emerged difference in rhetoric of two politicians. Prime Minister Ansip used burden metaphors to describe financial aspects such as government loans, taxes and government debts. President Ilves' burden metaphors were more oriented to mental and moral processes.

The objective of Andrus Ansip's metaphors before general elections were to counter himself to the left-wing politicians, whom Ansip labelled as populists and dangerous to the economy of Estonia. To legitimise his authority, Ansip presented himself as having The Ten Commandments from Estonian people and compared himself with Winston Churchill whose predictions before World War II were unnoticed.

President Toomas Hendrik Ilves was more conservative in his metaphors. He did not counter anybody and presented himself more of as a moral observer who criticises the negative tendencies in Estonian society and politics.

Lisa 1. Andrus Ansipi metafoorid allikdomeeni järgi

Allikdomeen	Arv	Näide
ISIKUSTAMINE	46	Rahumeelne võitlemine võimu pärast ja selleks valimistel kodanike soosingu taotlemine on erakondade loomulik põhiseaduslik tung ja eluavaldu. (2009)
TEEKOND	26	Kui õige ei ole liikuda Euroopa jõukamate poole, siis kuhu? (2008)
KONFLIKT / SÕDA	14	Kujutlen juba ette sõnalist kuulirahet, kuid ometi väidan, et erakonnad on täna Eestis läbipaistvamad ja kontrollitumad kui eales varem ning et rahval on rohkem võimu kui eales varem. (2013)
EHITIS	14	Kogu maailmamajanduse viimaste aastate arengudünaamika meenutab kangesti kilplaste majaehituse ettevõtmist. Algselt oli mure, et pole ühtegi akent. Siis tehti neid usinasti. Täna kipub valdama oht, et aknaid on nüüd küll päris palju, aga maja ennast nagu vähevõitu. (2011)
RAHA	7	Meelita üht, avalda kaastunnet teisele, anna moraalset altkäemaksu kolmandale ja gaasilootusi neljandale. (2007)
SPORT	6	Eesti on vabaduse maailmameister. Ei ole kõige hullem jah. (2007)
MÄNG	5	See elevant mõtleb, et Eestil on hiilgav stardiplatvorm, kõik võimalused lähiaastatel tõusta oluliselt lähemale Põhjamaisele elukvaliteedile, sealjuures vältides Põhjamaade vigu – ole ainult mees ja ära oma kätte jagatud kaarte maha pilli. (2011)
KOOREM	5	Paljud riigid on kolossaalselt kasvatanud oma võlakoorimat, mis varem või hiljem vajub nende riikide kodanike õlgadele ränkaskre maksukoormana. (2010)
MERI	4	Kuid me ei ela vaakumis, me elame rahvusvaheliste suhete maailmamerel. (2011)
SÄÄSTMINE	4	Valitsus viis läbi tööturu- ja haigushüvitiste reformi ning surus avalikud kulutused karmidesse raamidesse. (2010)
PÕLD	3	Usalduse kasvatamine on aga pikk ja järjepidev protsess. Reaalne elu on näidanud, et poliitilist usaldust ei saa kasvatada populismi ega negativismi viljatule pinnasele. (2010)
RELIGIOON	2	Nii et minu poolest võib neid nimetada ka Eesti rahva 10 käsuks oma valitsuste. (2007)
TUUL	2	Teie peaministrina pean ma oma kohuseks esineda teile tormihoiatusega. (2011)

KAAL	2	Meie vankumatu seotuse säilitamine läänemaailmaga, lääne väärtusmaailmaga on ka tulevaste valitsuste kätes ja neil valimistel taas kaalukausil. (2007)
MUU	39	Kui kogu aur läheb vilele, siis vaid vile sealt torust ilmselt tulebki. (2009)
KOKKU	179	

Lisa 2. Toomas Hendrik Ilvese metafoorid allikdomeeni järgi

Allikdomeen	Arv	Näide
ISIKUSTAMINE	24	Meie vaenlane on valetamine, korruptsioon ja ringkäendus. Eesti hea käekäigu vaenlane on vihkamine, teiste asjatu mahategemine, kadedus ja enesekeskus. (2007)
TEEKOND	13	Alates hetkest, mil meie esiisad ja -emad võtsid 19. sajandil pähe, et oleme teiste rahvastega võrdväärased, oleme ikka ja jälle leidnud oma teelt takistusi. Oleme neid ületanud. Oleme sageli ületanud kõrgemaid takistusi kui seati teistele. (2010)
EHITIS	10	Eesti ei ole veel valmis. Jumal tänatud. (2011)
RAHA	6	Sest see, mida kunagi peeti tulevikuks, on saanud olevikuks ja tasumise tund on käes. Ainult, et pole seda, millega tasuda, sest tulevikutöötused on devalveerunud. (2012)
KOOREM	5	Solidaarsus toimib kõige kirkamal ja ehedamal moel, kui ebamugavust ja tõrjutust hakkavad tundma need, kes keelduvad koos teistega kandmast me ühist koormat. (2009)
VALGUS	3	Eesti aja loos, selles suures, mida koovad igaviku kangrud, oleme lõpetanud ühe peatüki, mis algas 1991. aastal, mil me väljusime varjude vallast. (2011)
TUUL	3	Sest sadamad, kuhu oleme pürginud, on osutunud ise samuti tormidele valla olevaks. (2012)
RAAMAT	3	Meie koht on hoopis mujal. Hiiglaste hulgas, nagu kirjutas Betti Alver, kivirünkal kivisel laual kivises raamatus, kus ka peatükk "Eesti". (2008)
MERI	3	Kui juhtimine asendub triiviga, siis jõuame peagi stagnatsioonini. (2010)
SÕDA	2	Kuu aega tagasi kutsusin Eesti ajakirjanikke avalikult üles täpsusele. Ma palusin neil hoiduda parlamendi kui institutsiooni ründamisest. (2010)
MÄNG	2	Sõiduk ei kaldu kuhugi. Alati on rooli taga keegi, kes oma alaväärsuskompleksi küttes vaeveldes kihutab pimedasse kurvi eessõitjast mööda. Ja mängib enda, aga ka teiste ja korralike inimeste eludega Vene ruletti. (2008)
KÜTKE	2	Eesti kütkeiks ei saa olla sund või hirm või kohustus. (2011)
MUU	44	Populism ja võimuiha, aga mitte demokraatia, on juba sünnitanud pseudovalikuid, mida kaetakse rahvaküsitluste viigilehga. (2009)
KOKKU	120	

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina

_____)
(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

_____)

(*lõputöö pealkiri*)

mille

juhendaja

on

(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, _____ (*kuupäev*)